Eyvind Johnson: Ett vårtal 1951

Talare
Eyvind Johnson
Författare, nobelpristagare

Datum
12 maj 1951

Plats
Uppsala

Omständigheter
Talet hölls vid studenternas vårfest i Uppsala 12 maj 1951. Det utgavs samma år som broschyr.

Låt oss lovprisa våren!

Den betyder mer sol och mildare regn här uppe i vår långsmala skandinaviska värld. Skogen och marken kvicknar till och snön drar sig tillbaka. Våra sjöar och havsvikar blir isfria, fjärdarna öppnas för oss igen och vi kan sträva allt längre ut mot våra vattengränser. I all vår splittring i partier och livsåskådningar kan vi i alla fall bli en talkör som säger: Våren är *bra*, det är *bra* att den kommer.

Kroppsarbetaren, bonden, kontorens, skolornas och studierummens arbetande börjar att förhoppningsfullt göra sig beredda för sommarsemestern.

Det är sommarn de flesta av oss i detta nordliga hörn av Europa längtar till: den varma solen, den ljumma vinden, de öppna vattnen, zigenarmöjligheten – vi vill återerövra det rörelsefält, det vandringsområde som vintern har tagit från oss.

Med markerna och vattnen kvicknar också mänskorna till. Hur blodets kemiska sammansättning förändras från det vinterliga till det vårliga kan vetenskapsmännen tala om för oss i oftast fullt begripliga ord. Värmen – eller den minskade kylan – över markerna ger mer mjukhet i våra själar och lockar fram något av det finaste i mänskolivet: leken. När våren i naturen, ohindrad, obekymrad av isiga förbud och vinterdimmigt grå förordningar och reglementen, tar sina danssteg in mot sommarn, så reflekteras rörelsen inom oss och vi alla börjar dansa lite, åtminstone i smyg.

Bara den som till punkt och pricka vet hur framtidens sociala problem ska lösas och har hela den kommande samhällsutvecklingen uppskriven i en bok eller ett par, bara den som i vinterligt allvar studerat teorierna om den framtida utvecklingens väg och funnit att den måste bli enkelriktad och smalspårig, bara

den som vill ha våren ordentligt kommunalt och statligt registrerad, uppfostrad och skattskriven, sitter tyst och grämer sig över vårens odisciplinerade anarkism.

De andra, de mindre väl- och inorganiserade individerna, framför allt då ungdomen, börjar sjunga om framtiden. De vet inte i detalj eller ens i allmänna drag hur framtiden bör och ska ordnas och organiseras för att det hela ska stämma med partiprogram och källskrifter, men de känner glädje inför den vårliga rörelsefriheten, inför sommarns snara möjlighet. De lyckliga utvalda – som ibland kanske känner sig särskilt olyckliga just för att de har blivit utvalda –Jag menar de som har fått gå i högre skolor än folkskolan och inte drömmer om en framtid som kroppsarbetare, bönder eller hantverkare, når fram till en examen. – De lyfter foten för nästa steg: med jubel, kanske, med ängslan kanske – och mellan detta jubel och denna ängslan flyter gränserna. Den värld de ska stiga ut i är inte proppfull med lycka, den är taggig, underlig, skrämmande, förvirrad och farlig. Men de flesta hoppas på framtiden, på åren framåt, på kroppens och själens, naturens och samhällets lyckomöjligheter: Några hoppas i ung bitterhet, i skepsis, i misstro mot vart eget decennium eller sekel, andra hoppas i naiv tro, i drömmar om det underbara språnget in i en alldeles ny, frisk och ren tidsålder, som ska börja med dem själva. De har kanske rätt i att det nya börjar där. Och vanligen anser de nog, trots växandets melankoli och smärta, att våren är en bra tid.

Ja, den är här. Den är sval, den är osäker. Den knottrighet på naturens yta som avspeglas i väderleksrapporterna och den knottrighet och taggighet som finns i samhällets och nationernas liv och avspeglas i dagspressen och i litteraturen, gör den inte säkrare. Vårt land är en frihetens stamort i hög grad, men inte alltid en trygghetens. Vinterns mest uppmärksammade tidningsdebatter, som har gällt en enskild mans kamp för sin rätt och sin heder, har visat detta.

Men våren är här, och vi får ta emot den som den är. Låt oss lovprisa den för att den, efter ett hemligt och av mänskosamhället hittills ostraffat program, gör marken grön och plockar in blommor mellan de gröna bladen, för att den får de okunnigaste och ur samhällssynpunkt mest asociala djur, de mest obildade insekter att krypa och fladdra kring ganska fritt och bära sig åt som om de verkligen trodde att jorden var deras. Låt oss prisa våren för att den ger oss en knuff, som gör att vi upptäcker att vi hyser så mycket oorganiserat och oregistrerat inom oss fortfarande – att vi har egenskaper som gör att vi ohämmat kan prisa våren.

Studenterna sjunger om våren med oftast friska hjärtan, frisk glädje och mycket friska röster. Och det gör de rätt i: sång är en hög konst men samtidigt en fin lek, nära en annan fin lek, dansen.

Efter sånger kommer ju en paus för att hämta andan för att arbeta, för att forska, för att avvakta nästa vår. Och under den pausen kan man passa på att se sig kring i det som inte sjunger, i det som sjunger falskt, i det som gnäller, skriker och stönar, i det som ropar på hjälp och i det som vrålar om makt; vi kunde titta oss runt i det stora rike som vi alla tillhör, Europa, Västerlandet.

Om vi, åtminstone för en stund, betraktar oss som medlemmar i detta mångskiftande Europa, så kan vi med solidaritetskänslans hjälp förnimma våra europeiska landsmäns oro och svårigheter.

Europa, vårt fosterland för en stund, vårt hem på jorden för några minuter, ligger som en lertallrik som har fallit från stor höjd och gått i tusen bitar. Sprickorna tycks ibland så stora att de aldrig mer kan limmas ihop.

Det finns nöd ute i Europa. Det finns tvång, tyranni, hemlig och öppen kamp. Vi ser också återuppbyggandet, vi ser nationers väldiga ansträngningar att reparera skadorna efter senaste kriget medan de gör sitt försvar berett för ett eventuellt kommande. Vi ser små mänskors strävan att ordna en dräglig tillvaro för sig och sina barn – och vi ser fängelser fyllda med politiska fångar. Vi betraktar välregisserade upptåg och manifestationer, som kallas rättegångar, där folkledare, som nyligen var små självhärskare inom sina distrikt, nu förs bundna bakom den nya makthavarens, ämbetsinnehavarens ofta med folkliga banderoller prydda triumfvagn fram till avrättningsplatsen. Och vi ser tillsyneshärskare, som kanske bara har en kort tid på sig för att hjälpa till med att avrätta sina forna kamrater och vänner innan de själva börjar vandringen bakom den med samma banderoller prydda vagnen.

Låt oss, i varje fall för en stund, föreställa oss att vi inte är utanför det som sker i Europa, men att vi är med, att vi hör ihop med Europas öde.

Europa, vårt stora fosterland, är pressat att välja mellan två möjligheter, tycks det, mellan väster och öster.

Vår egen del är ännu på den västra sidan, vi kallar oss Västerland, och ordet täcker vår kultur och vår samhällssyn.

Och vårt stöd är, liksom det övriga Västerlandets, Amerikas styrka nu.

Man kan säga vad som helst om Amerika tämligen ostraffat, men till sist kommer man fram till, att USA:s styrka är den för närvarande enda fullviktiga garanten för vår egen trygghet. Om Amerika är starkt – och med Amerika Västeuropa – betyder det för oss här, att vi ännu har möjligheten till vårt folks självbestämmanderätt kvar. Ifall den styrkan mattas eller drar sig tillbaka i isolationism återstår oss det andra: att omfattas av, pressas in i en östlig världs intressen, att bli provinsen eller guvernementet Sverige i protektoratet Europa. Förebilden är de så kallade folkdemokratierna med så kallade folkdomstolar, inför vilka själva tanken på västerländsk demokrati betraktas som ett grovt brott, som lands- och statsfientlig verksamhet, värd dödsstraff.

Bilden kan tyckas schematisk och onyanserad men den är inte gjord av drivande rök; den speglar aktuell europeisk verklighet.

I den strid om Europas öde, som också vi har en känning av, deltar med eller mot sin vilja, direkt eller indirekt de intellektuella, universitetens, skolornas, forskarsalarnas folk. Det gäller ju inte endast den rättvisa fördelningen av brödet utan också möjligheten att sprida oförfalskad kunskap öppet; det gäller forskningens, diktens, konstens, pressens frihet, folkets rätt att välja bland många partier och religioner, hela det andliga livets frihet.

Många har redan valt den västerländska sidan just därför att Västerlandet, med alla sina uppenbara fel, mer än andra system rymmer möjligheterna att på ett förnuftigt sätt göra världen bättre och samtidigt tar hänsyn till individerna.

Andra har valt motsatta sidan. De anser att världen kan räddas och tryggas bara under Sovjetrysslands ledning och att en visserligen smärtsam men, som de tror snabb, engångsinflation i mänskoblod är nödvändig för att klara den räddningen och tryggheten. De anser att man måste tysta oppositionen mot det nya världsväldet med slavläger och hastig utrotning av opponenter och att enda metoden är enpartisystem, partiskolor. De är troende eller förbittrat, hatfullt maktlystna: rörelsen i deras själar liknar ofta den som fanns i nazisternas, i de hitlertrognas.

Så finns en tredje kategori intellektuella: de som inte tar klar ställning.

Oftast kallar de sig fredsvänner. De kritiserar starkt USA och Storbritannien. De talar om negerlynchningarna – med rätta! – men sällan eller aldrig om de östliga koncentrationslägren och folkdomstolarnas avrättningsverksamhet. De vänder sig mot Atlantpakten, som de anser hota Ryssland, men inte mot de starka östliga och asiatiska allianser, som möjligen kan hota Europa. De yttrar sig med nästan kinesiska ord om Koreakriget och talar med nästan ryska uttryck om den fascistiska angloamerikanska rustningskapitalistiska reaktionen och den dollarköpta demokratin, som i sitt enorma profitbegär har överfallit och ödelägger Nordkorea. De talar om hur välordnat lyckligt och fredskärt allt är i Sovjetunionen, som de ibland har besökt som hedrade gäster, ibland bara beundrat på avstånd. De deltar i och yttrar sig frimodigt på så kallade fredskongresser, skriver på stockholmsappeller och talar om hur den amerikanska – aldrig den ryska – atombomben hotar att förgöra kvinnor och barn. Slutligen skäller de lite till på USA och England – men de tar inte ställning, de är neutrala fredsvänner.

De andras ståndpunkt är ju klar: antingen Västerlandet med dess möjligheter att bygga en någorlunda hygglig värld – eller Sovjet med dess tydligt imperialistiska syften.

Bilden av de neutrala medlöparna är annorlunda. De tar inget personligt ansvar. De är inte ledare och vägvisare utan snarare offer: segrar det som de oklart sympatiserar med blir de ju offrade – de duger inte i det system de medvetet eller omedvetet vill hjälpa till seger.

De talar om den ångest som finns i världen, och den finns ju. De talar bara inte om vad det är för makt som väcker och håller denna världsångest vid liv. De talar om den krigsfara som hotar, och den finns ju. Men de talar inte om varifrån det främsta hotet kommer. De talar om fred, att man måste kämpa för freden. Och det bör man ju. Men de talar inte om vilken makt det är som arrangerar deras fredskongresser och inspirerar deras fredsappeller för egna politiska syften, inte heller att samma makt under sista decenniet väsentligt ökat sitt område, även vid Östersjöns kuster, genom ockupation, infiltration och femtekolonnförräderi. De menar att det land, där koncentrationsläger fortfarande finns, där slavtransporter ännu försiggår, där ordets frihet, pressens

frihet, diktens frihet och arbetets frihet är lika med noll och där arbetarnas förstamajfest har blivit en militärparad – de menar att det riket är fredens enda säkra värn.

Men de säger det inte klart, de mumlar, de antyder, de tar inte det fulla ansvaret för sina meningar och antydningar.

De är – om man frågar dem – neutrala.

I den stund, då ett trasigt och olyckligt Europa i striden för det västerländska behöver samla alla sina andliga resurser inför vad som kanske förestår, begår de ett nytt klerkernas förräderi. De påverkar, de underminerar – och till slut är de själva bara instrument för krafter som de i själva verket inte känner, för ideologier och teorier som de kanske inte vill acceptera som personliga levnadsregler eller som samhällsregler.

De är bara med – de löper bara med – oansvariga.

Vi kan inte påstå att vår västliga värld är *bra*, inte ens vår egen lilla del, den nordiska som finns i den västerländska. Men vi vet att den är bättre än slav- och vasallrikenas värld, de olyckliga, överfallna, förrådda folkens fosterland. Vi bör nog vara kritiska mot oss själva och akta oss för skryt – men inte gå så långt i vår självkritik att vi tycker att vår värld inte är någonting att slåss för: då kan det hända att vi i vår blindhet godtar något som är mycket sämre.

Det drar skuggor över Europa och världen nu, hot om våld, hot om lidanden för miljoner mänskor. Skuggorna driver kanske bort – eller drivs bort av vindar västerifrån. Vi hoppas det.

Min mening har inte varit att hälla beska droppar i de många bägare ni kommer att tömma i kväll för våren, för vårt land, för vårt folk, för oss själva. Våren är värd många sköna ord, den är skönhet, den är liv. Jag har bara velat peka på den skuggade bakgrund som vår egen nordiska vår avtecknar sig mot. Våren själv är ljus, våren själv är oskyldig, våren själv är ren, och vi kan utan tillgjordhet och med öppet hjärta lovprisa den.

Källa
Hämtat från Ett vårtal 1951, Eyvind Johnson, Bonnier (1951)

URI
https://www.svenskatal.se/tale/eyvind-johnson-ett-vartal-1951

225

230

235

240

245

250

255

260